

Nová monografie o rané tvorbě Jana Čepa

(Tomáš Kubíček: *Dvojí domov Jana Čepa*. Brno, Host 2014)

Richard Změlík

Uplynulý rok byl ve znamení několika literárních výročí. Řadou veřejných akcí, přednášek či konferencí se významně připomenulo zejména stoleté výročí narození Bohumila Hrabala. Sto let uplynulo rovněž od úmrtí Jakuba Arbesa, kterému byl kromě jiného věnován týdenní přednáškový cyklus v městské knihovně v Praze na Smíchově. Minulý rok to bylo také přesně čtyřicet let, kdy ve Francii zemřel český spisovatel, prozaik a esejista Jan Čep (toto výročí připomněla mezinárodní konference na Filozofické fakultě Univerzity Palackého). Na rozdíl od obou výše zmíněných autorů se Čepově tvorbě nedostávalo vždy tolik pozornosti, kolik by si jistě právem zasloužila. S jeho dílem jsou nejčastěji spojováni editoři a literární historici Bedřich Fučík a Mojmír Trávníček, který je rovněž autorem první čepovské monografie *Pouť a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa* (1996), jež v kontextu tvorby chronologicky mapuje autorův život. Trávníčkova kniha je přínosná zejména literárněhistoricky, neboť poměrně detailně sleduje genezi Čepových povídkových knih od prvních otisků jednotlivých próz po výslednou podobu povídkového souboru. Faktografická a historická stránka je hlavní předností této publikace, interpretační hledisko sleduje biografické souvislosti. V centru Trávníčkovy pozornosti tak stojí především Čepovo úsilí o realizaci osobitého a v duchu křesťanské víry a morálky rozvíjeného životního programu, jenž byl významně naplňován rovněž literární prací.

S výjimkou několika samostatných časopiseckých studií dosud chybělo celistvější pojednání zaměřené nikoli na spisovatelův život, ale na jeho tvorbu, s cílem analyticky pojednat její charakter a pokusit se interpretovat rovněž její uměleckou a estetickou situaci v dobovém kontextu i v kontextu české literatury. Kniha Tomáše Kubíčka *Dvojí domov Jana Čepa*, kterou koncem minulého roku vydalo nakladatelství Host, je prvním krokem tímto směrem, a přestože neusiluje o kompletní a vyčerpávající rozbor Čepovy slovesné pozůstalosti, představuje snahu vnést do čepovské literatury badatelský rozměr, který ji rozšiřuje o další dimenzi. Základem knihy se stala Čepova prvotina *Dvojí domov*, kterou autor vydal po prvních časopisecky publikovaných povídkách v roce 1926 a která se u dobové kritiky dočkala příznivého ohlasu. Již v tomto povídkovém souboru, jenž obsahuje třináct kratších próz, jsou nejen předznamenány, ale také plnohodnotně umělecky formulovány základní témata, motivy a poetika Čepovy tvorby. Úsilím Kubíčkovy monografie je pomocí detailní analýzy jmenovaného

souboru odpovědět na klíčovou otázku týkající se povahy Čepovy tvorby a jeho postavení v kontextu české literatury první poloviny 20. století. Vybírá-li si právě Čepovu první knihu, činí tak především s vědomím, že právě ona zásadně předznamenává a určuje spisovatelovu poetiku. Postup, který aplikuje při analýze, je postaven na základech strukturální a sémiotické literárněvědné metodologie, orientované zejména na oblast vyprávění. Zde je výrazně inspirován naratologickými taxonomiemi Lubomíra Doležela, Franze Stanzela nebo Gérarda Genetta. Kubičkův metodologicko-kritický arzenál je ovšem mnohem širší, což se projevuje zejména tam, kde samotný materiál vybízí k určitému přístupu. Platí to především v případě eseje *Dvojí domov*, který Kubiček vykládá s akcentem na fenomenologicky orientovanou metodologii. Jako inspirativní se ukazují také aspekty literárněhistorické analýzy dobového kontextu (diskurzu), jež určovaly povahu Čepových textů. Zde je třeba konstatovat, že Kubičkovy interpretace zaměřené na jednotlivé oblasti uměleckého textu (vypravěč, čas, prostor, událost, postava, kompozice, hledisko apod.), jakkoli je jejich těžištěm soustředěná a precizní analýza zaměřená „dovnitř“ textu, nestojí stranou širšího kulturně-historického kontextu, který spoluurčoval smysl Čepových literárních prací. Kubičkova práce tak předkládá nejen minuciózní sondy do struktury uměleckého díla, ale i jejich funkční propojení s vnějším historickým kontextem. Dílčí analýzy konkrétních uměleckých aspektů (viz výše) proto nepůsobí samoúčelně, ale přirozeně zapadají do autorova vyprávění o Čepově uměleckém projektu moderní literatury. Jestliže jsme v předchozí větě použili slovo „vyprávění“, bylo to zcela záměrně, neboť velice dobře charakterizuje Kubičkův styl psaní, jenž je sám o sobě jakýmsi vyprávěním o Čepově umělecké metodě a tvůrčích postupech; vyprávěním, jež se snaží dynamizovat a ozvláštnit „suchopárný“ styl literárněvědného pojednání.

Těžiště monografie spočívá v důkladné a originální interpretaci Čepova prvního povídkového souboru. Na něm Kubiček ukazuje, jak lze na jednu stranu důsledně analyzovat nejen dílčí umělecké texty, ale i celý povídkový soubor jako společně ustavenou strukturu a jak tato struktura coby živý umělecký organismus vzniká v kontextech individuálního tvůrčího gesta napojeného na širší dobové kulturní klima. Autor brilantně odhaluje mechanismy, které propojují narativní strategie se sémantikou fikčních světů Čepových povídek na straně jedné, a recepční potenciál, jakousi modelovou autorskou intenci na straně druhé.

Přes veškerou stylovou i analyticko-interpretaci důmyslnost a konciznost Kubičkovy monografie, relevantnost mnohdy překvapivých a inovativních závěrů a zjištění týkajících se uměleckých postupů i poetiky Čepovy rané tvorby, se lze ptát, zda soustředění se výhradně na Čepovu knižní prvotinu může podat věrohodný „obraz“ o celé Čepově umělecké (i další) tvorbě, která se povídkovou knihou *Dvojí domov* teprve plnohodnotně otevírá. Jak známo, na tuto knihu na-

vazuje dalších osm knih (z toho jeden román), které Čep publikoval před rokem 1948, kdy natrvalo odešel do Francie. Je škoda, že zajímavé a bezesporu velice podnětné analýzy, které byly provedeny na prvotině, nemohly být rozvedeny i na ostatních knihách. Jistou absenci lze rovněž spatřovat v redukovaném výkladu inspiračních zdrojů a podnětů, jež se týká myšlenkových a názorových kontextů Jana Čepa, zejména pak s ohledem na Josefa Florianana, George Bernanose nebo Léona Bloye. Jejich vliv na Čepa je sice v publikaci uveden, avšak bez dalšího důkladnějšího zkoumání, které by mohlo přispět k plastičtějšímu pochopení individuální Čepovy myšlenkové orientace. Bylo by to žádoucí zejména v souvislosti s pojednáním o Čepově esejistice, dobových polemikách a názorových směrech. Zřídka se v Kubíčkově knize objeví pasáž, která znesnadňuje porozumění jinak precizní metodologii. Týká se to těch částí textu, kde se autor odvolává na čtenáře: „... čtenář však velmi dobře rozpozná, že slovo ‚těžkopádný‘ je třeba nahradit pozitivním významem slova ‚rozvážný‘...“ (s. 20–21) „Ve skutečnosti však nic není vzdálenějšího pravdě a dobový čtenář byl nucen poměrně rychle přehodnotit svá očekávání.“ (s. 28) V kontextu jinak věcného analytického výkonu, jež je vždy podepřen textovými fakty, disponují dané pasáže oslabeným argumentačním potenciálem. Jinde se vnucuje polemika nad disparitostí mezi funkcemi autora a vypravěče. Máme na mysli pasáž, ve které se Kubíček zamýšlí nad rozdílným Čepovým stanoviskem, které formuloval jednou jako autor publicistických článků, podruhé jako autor literárních textů (s. 87–88). Výsledkem je (zdá se) směřování ke konfúzi mezi výše zmíněnými kategoriemi: „Vzniká tu zvláštní rozpor mezi Čepem prozaikem a Čepem esejistou. Jako tvůrce fikčních světů a fikčních osudů je pozorný a senzitivní ke svým hrdinům, často se brání tomu, aby prostřednictvím vypravěče posuzoval jejich jednání, a proto ponechává jakékoliv vnímání i hodnocení zcela v doméně fikčních postav, které sleduje v okamžiku jejich úzkosti. Tato narativní figura umožňuje, aby vznikl význam vypravěčského soucitu, aniž by docházelo k explicitnímu soudu. Jako esejista je ovšem Čep útočný, jednoznačný, polemický.“ (s. 88) Distance mezi publicistickým textem a jeho autorem je odlišná od distance mezi autorem a literárním uměleckým produktem. Jestliže lze uzuálně chápat mezi autorem a publicistickým textem přímou korelaci, v případě autora a literárního uměleckého díla je daný vztah komplikovanější, neboť podléhá řadě transformačních procesů, které znesnadňují chápat výroky a postoje vypravěče jako vlastní postoje spisovatelovy. A právě tato skutečnost, zdá se, odlišuje dvojí textovou intenci, o které Kubíček v citované pasáži hovoří.

V každém případě lze konstatovat, že Kubíček se ve své knize projevuje nejen jako erudovaný literární teoretik a historik, ale současně jako pozorný a citlivý čtenář uměleckého díla. Obě tyto složky se v knize zdárně propojují. Jejím těžištěm je především snaha představit Jana Čepa jako autora moderní české prózy, což autor ukazuje na důsledné analýze a interpretaci Čepova uměleckého i životního

konceptu „dvojího domova“, v rámci kterých přináší zcela originální a v mnoha ohledech nové poznatky do čepovského bádání.

Mgr. Richard Změlík, Ph.D.
Instytut Filologii Słowiańskiej
Uniwersytet Wrocławski
ul. Pocztowa 9
53-313 Wrocław
richard.zmelik@gmail.com